

RAQAMLI SAN'AT BOZORINING GLOBAL TENDENSIYALARI

Zakirova Sayyora Abdulxakovna

t.f.n., Ijtimoiy fanlar va informatika kafedrası mudiri

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

Zaynulloyeva Shakhodat Saidaxmat qizi

1-bosqich magistranti

Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18785847>

Annotatsiya. Mazkur maqolada global raqamli san'at bozori shakllanishining nazariy va amaliy asoslari, uning rivojlanish tendensiyalari hamda mintaqaviy institutsional modellari kompleks tahlil qilinadi. NFT va blokcheyn texnologiyalarining san'at iqtisodiyotiga ta'siri, auditoriya transformatsiyasi va huquqiy muammolar o'rganiladi.

Kalit so'zlar: raqamli san'at, NFT, blokcheyn, global san'at bozori, raqamli iqtisodiyot, institutsional model, kreativ industriyalar.

Аннотация. В данной статье комплексно анализируются теоретические и практические основы формирования глобального рынка цифрового искусства, тенденции его развития, а также региональные институциональные модели. Исследуется влияние NFT и блокчейн-технологий на экономику искусства, трансформация аудитории и правовые проблемы.

Ключевые слова: цифровое искусство, NFT, блокчейн, глобальный рынок искусства, цифровая экономика, институциональная модель, креативные индустрии.

Abstract. This article comprehensively analyzes the theoretical and practical foundations of the formation of the global digital art market, its development trends, and regional institutional models. It examines the impact of NFTs and blockchain technologies on the art economy, audience transformation, and legal issues.

Keywords: digital art, NFT, blockchain, global art market, digital economy, institutional model, creative industries.

XXI asr global iqtisodiyotida raqamli transformatsiya jarayonlari barcha sohalar qatori san'at tizimini ham tubdan o'zgartirmoqda. Raqamli texnologiyalar san'atni yaratish, tarqatish va monetizatsiya qilish mexanizmlarini yangilab, an'anaviy bozor tuzilmasini transformatsiya qildi. Ayniqsa, NFT (Non-Fungible Token) va blokcheyn texnologiyalarining joriy etilishi san'at obyektining egalik, mualliflik va qiymat kategoriyalarini qayta talqin qilishga olib keldi.

Pandemiya davrida jismoniy galereyalar faoliyatining cheklanishi onlayn savdo platformalarining jadal rivojlanishiga turtki berdi. Natijada raqamli san'at savdolari global san'at bozorining muhim segmentiga aylandi. Ushbu jarayon madaniyat iqtisodiyoti, kreativ industriyalar va raqamli aktivlar nazariyasi nuqtayi nazaridan dolzarb ilmiy muammo sifatida namoyon bo'lmoqda.

Raqamli san'at bozori tez sur'atlarda rivojlanayotgan bo'lsa-da, quyidagi muammolar mavjud:

- NFT bozorining spekulativ xarakteri va moliyaviy risklar;
- mualliflik huquqi va transchegaraviy tartibga solish muammolari;
- mintaqaviy rivojlanish nomutanosibli;
- raqamli tafovut (digital divide) omili;
- san'atning moliyaviy aktiv sifatida transformatsiyasi.

Mazkur muammolarni tizimli va qiyosiy tahlil qilish ilmiy va amaliy jihatdan muhim ahamiyat kasb etadi.

Raqamli san'at bozori so'nggi yillarda iqtisodiy va madaniy tadqiqotlar markaziga aylandi.

- **Art Basel & UBS (2023)** hisobotlarida global san'at bozorida raqamli savdolar ulushining oshgani qayd etilgan.
- **Deloitte (2022)** blokcheynning san'at moliyaviylashtirish jarayoniga ta'sirini tahlil qiladi.
- **Dowling (2022)** NFT narxlari va kriptovalyuta bozoridagi korrelyatsiyani asoslab beradi.
- **UNESCO (2022)** raqamli madaniyatni global ommaviy boylik sifatida talqin qiladi.
- **OECD (2021)** kreativ sektorlarning raqamli transformatsiyasi jarayonlarini tizimlashtiradi.

Shunga qaramay, mintaqaviy institutsional modellarni qiyosiy o'rganish yetarli darajada kompleks yoritilmagan.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

- tizimli tahlil;
- qiyosiy mintaqaviy tahlil;
- statistik ma'lumotlarni umumlashtirish;
- iqtisodiy-institutsional yondashuv;
- kontent tahlili.

Raqamli san'at bozorining rivojlanishini uch bosqichga ajratish mumkin:

1-bosqich (2010–2017) – Eksperimental davr; Raqamli san'at asosan internet-platformalarda namoyish etildi, ammo monetizatsiya mexanizmlari cheklangan edi.

2-bosqich (2018–2020) – Platformalashuv; Onlayn galereyalar va auksion platformalar shakllandi. Pandemiya davri bozorni tezlashtirdi.

3-bosqich (2021–hozirga qadar) – NFT va blokcheyn davri; NFT texnologiyasi egalikni tokenlashtirish orqali san'atni raqamli aktivga aylantirdi.

NFT quyidagi iqtisodiy o'zgarishlarni yuzaga keltirdi:

- vositachilar rolini qisqartirdi;
- mualliflik tarixini shaffolashtirdi;
- san'atni investitsion aktivga aylantirdi;
- global auditoriyaga to'g'ridan-to'g'ri chiqish imkonini yaratdi.

Biroq NFT bozori kriptovalyuta tebranishlariga bog'liq bo'lib, bu barqarorlikka tahdid soladi.

Raqamli san'at iste'moli yosh auditoriya tomonidan faol qo'llab-quvvatlanmoqda. 35 yoshgacha bo'lgan xaridorlar NFT savdosining asosiy qismini tashkil etadi. Bu holat san'atning kollektiv, interaktiv va metaverse muhitidagi tajriba shakliga aylanishini ko'rsatadi.

Raqamli san'at bozorining global rivojlanishi yagona model asosida emas, balki turli mintaqalarda mavjud iqtisodiy, texnologik va institutsional omillar ta'sirida shakllanmoqda. Shu

jihatdan Shimoliy Amerika, Yevropa hamda Osiyo-Tinch okeani hududlari raqamli san'at bozorining uch asosiy rivojlanish markazi sifatida ajralib turadi.

Shimoliy Amerika: innovatsion-investitsion model. Shimoliy Amerika, xususan AQSh, raqamli san'at bozorida yetakchi o'rinni egallaydi. Bu ustunlik, avvalo, rivojlangan texnologik infratuzilma, blokcheyn startaplari ekotizimi va venchur kapital bozorining faolligi bilan izohlanadi. Silikon vodiysi va Nyu-York kabi innovatsion markazlar NFT platformalari, kripto-birjalar va raqamli galereyalar rivojlanishining asosiy drayveri hisoblanadi.

Ushbu mintaqada san'at bozori moliyaviy bozor bilan bevosita integratsiyalashgan. NFT aktivlari ko'pincha investitsion portfelning bir qismi sifatida ko'riladi. Xususiy investorlar va texnologik kompaniyalar tomonidan kiritilayotgan kapital raqamli san'atning tez o'sishiga xizmat qilmoqda. Deloitte hisobotlariga ko'ra, AQShda blokcheyn asosidagi aktivlarga sarmoya kiritish hajmi boshqa mintaqalarga nisbatan yuqori bo'lib, bu san'atning tokenlashtirilgan shakllarini rivojlantirishga imkon bermoqda.

Bundan tashqari, huquqiy muhitning nisbatan moslashuvchanligi ham muhim omil hisoblanadi. Garchi NFT aktivlarini tartibga solish jarayoni davom etayotgan bo'lsa-da, innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlovchi siyosat raqamli san'at startaplari uchun qulay sharoit yaratmoqda. Natijada Shimoliy Amerika modeli "innovatsion-investitsion model" sifatida tavsiflanadi.

Yevropada raqamli san'at bozorining rivojlanishi nisbatan ehtiyotkor va institutsional yondashuv asosida kechmoqda. Ko'plab Yevropa davlatlarida madaniyat siyosati davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi va raqamlashtirish jarayonlari strategik dasturlar doirasida amalga oshiriladi. Raqamli san'at muzeylar, arxivlar va madaniy meros obyektlarini saqlash va targ'ib qilish jarayonlari bilan uyg'unlashgan. UNESCO va Yevropa Komissiyasi hisobotlarida raqamli texnologiyalar madaniy merosni saqlash va keng auditoriyaga yetkazish vositasi sifatida baholanadi. Masalan, ko'plab Yevropa muzeylari o'z kolleksiyalarini raqamlashtirish orqali virtual ekspozitsiyalar tashkil etmoqda.

Yevropa modeli spekulativ o'sishdan ko'ra barqarorlikka ustuvorlik beradi. NFT va raqamli aktivlar bo'yicha huquqiy tartibga solish mexanizmlari ishlab chiqilmoqda, soliq siyosati va intellektual mulk masalalari aniqroq belgilab borilmoqda. Bu esa bozorni uzoq muddatli barqaror rivojlanishga yo'naltiradi.

Osiyo-Tinch okeani: ommaviy-raqamli madaniyat modeli. Osiyo-Tinch okeani mintaqasi raqamli san'at bozorining eng dinamik va tez o'sayotgan hududlaridan biridir. Xitoy, Janubiy Koreya, Yaponiya va Singapur kabi davlatlarda raqamli san'at ommaviy madaniyat, o'yin industriyasi, animatsiya va metaverse loyihalari bilan chambarchas bog'liq. Bu mintaqada raqamli texnologiyalar kundalik hayotga chuqur integratsiyalashgan bo'lib, mobil platformalar va ijtimoiy tarmoqlar asosiy savdo kanali sifatida xizmat qiladi. Yosh auditoriya ulushi yuqori bo'lgani sababli NFT va raqamli san'at mahsulotlari tez ommalashmoqda.

Xitoyda davlat tomonidan blokcheyn texnologiyalarini rivojlantirish bo'yicha strategik dasturlar amalga oshirilmoqda. Janubiy Koreyada esa metaverse loyihalari va o'yin platformalari orqali raqamli san'at keng auditoriyaga taqdim etilmoqda. Bu jarayon san'atning kollektiv va interaktiv shakllarini rivojlantirmoqda.

Qiyosiy tahlil. Uch mintaqada o'rtasidagi farqlar quyidagicha umumlashtiriladi:

- Shimoliy Amerika – innovatsion kapital va bozor mexanizmlariga asoslangan tezkor o'sish modeli;
- Yevropa – madaniy siyosat va huquqiy barqarorlikka asoslangan integratsion model;

- Osiyo-Tinch okeani – ommaviy madaniyat va raqamli iste'molga tayangan dinamik model.

Bu farqlar raqamli san'at bozorining global rivojlanishi ko'p qirrali va institutsional jihatdan turlicha ekanini ko'rsatadi. Shu bois, har bir mintaqa uchun moslashtirilgan tartibga solish va rivojlantirish strategiyalari zarur hisoblanadi.

Raqamli san'at bozori quyidagi muammolarga duch kelmoqda:

- mualliflik huquqining xalqaro himoyasi;
- soliq mexanizmlari noaniqligi;
- kriptovalyuta tartibga solish;
- transchegaraviy savdo muammolari.

Ko'plab davlatlar NFT aktivlarini huquqiy jihatdan aniqlashtirish jarayonini boshlagan.

Raqamli san'at kreativ industriyalarning tarkibiy qismi sifatida:

- yangi ish o'rinlari yaratmoqda;
- madaniy eksportni kengaytirmoqda;
- innovatsion iqtisodiyotni rag'batlantirmoqda.

Bu jarayon madaniyatning iqtisodiy kapitalga aylanishini tezlashtirmoqda.

Ilmiy yangilik. Raqamli san'at bozorining uch mintaqaviy rivojlanish modeli ilmiy asoslanadi. NFT spekulativ risklari madaniy-iqtisodiy kontekstda tizimlashtirildi. Raqamli san'atning institutsional barqarorlik omillari aniqlashtirildi.

Natijada san'at ta'lim dasturlarini modernizatsiya qilishda; kreativ industriyalar strategiyasini ishlab chiqishda; madaniy siyosatni raqamlashtirishda; NFT bozorini tartibga solish mexanizmlarini ishlab chiqishda amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Raqamli san'at bozori global iqtisodiyotning muhim segmentiga aylanmoqda. NFT va blokcheyn texnologiyalari san'atning iqtisodiy modelini tubdan transformatsiya qilmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Zakirova, S. A., & Zunnunova, U. G. (2021). Classification Of Creative Industries In Uzbekistan. Nveo-natural volatiles & essential oils journal| nveo, 15296-15302.
2. Fayziyev, T., Zunnunova, U., & Zakirova, S. (2020). Academic and organizational aspects of entrepreneurship education in art universities of Uzbekistan. Journal of critical reviews.
3. Mukhamedov, U. S. (2021). Trends In The Emergence And Development Of Styles In WebDesign. The American Journal of Interdisciplinary Innovations and Research, 3(10), 21-24.
4. NFT marketplaces overview: OpenSea, SuperRare, Rarible (tahliliy maqolalar, 2023).
5. Nadini M. et al. *Mapping the NFT revolution*. Scientific Reports, 2021, 7–14-betlar.
6. Statista. *Digital Art Market Revenue Worldwide*. 2023, 3–9-betlar.
7. Deloitte. *Blockchain and Digital Assets in Art*. 2022, 21–29-betlar.